

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI QISHLOQ VA SUV XO`JALIGI
VAZIRLIGI
TOSHKENT IRRIGATSIYA VA MELIORATSIYA INSTITUTI
«Suv xo`jaligi iqtisodi» kafedrası**

**QISHLOQ XO`JALIGI IQTISODIYOTI
*fanidan***

**«MEHNAT RESURSLARI, BOZORI, ULARDAN FOYDALANISH VA
MEHNAT UNUMDORLIGI» mavzusidagi**

MA`RUZASI

Mavzu:

MEHNAT RESURSLARI, BOZORI, ULARDAN FOYDALANISH VA MEHNAT UNUMDORLIGI

- **Reja:**

- **1. Mehnat resurslari va mehnat unumdorligining qishloq xo'jaligidagi ahamiyati.**
- **2. Mehnat resurslaridan foydalanish va mehnat unumdorligi. darajasini ifodalovchi ko'rsatkichlar, ularni aniqlash tartibi.**
- **3. Qishloq xo'jaligidagi mehnat resurslari, ulardan foydalanish va mehnat unumdorligi darajasi.**
- **4. Qishloq xo'jaligida mehnat bozori va uni rivojlantirish masalalari.**
- **5. Mehnat resurslaridan foydalanishni yaxshilash, mehnat unumdorligini oshirish yo'llari.**

- 1. Mehnat resurslari va mehnat unumdorligining qishloq xo'jaligidagi ahamiyati
- **Mamlakatimizning qishloq xo'jalik mahsulotlariga bo'lgan barcha talablarini qondirishda jonli va buyumlashgan mehnatning ahamiyati ulkan. Chunki u qiymatni yaratadi, qolaversa, mehnat insonning ongli-maqсадga yo'naltirilgan faoliyatidir. U bilan mehnat predmetlari hamda vositalari uyg'unlashgan holda ish jarayoni amalga oshiriladi. Bu jarayonning mahsuli qiymat hisoblanadi. Demak, talabni qondira olish qobiliyatiga ega bo'lgan mahsulotlarni yetishtirish, xizmatlarni bajarish insonning jonli faoliyati (mehnati) bilan mehnat predmetlari va vositalarining maqsadga muvofiq bog'lanishiga bog'liq.**

- Qishloq xo'jaligida mehnat tarmoqning xususiyatlaridan kelib chiqqan holda quyidagi xususiyatlarga ega:
- mehnat va uning samarasi tabiiy sharoit bilan bog`liqligi;
- mehnatdan foydalanishga ishlab chiqarish mavsumiyligining ta'sir qilishi;
- qishloq xo'jaligidagi mehnatning o'simliklar hamda tirik mavjudotlar (hayvonlar, o'simliklar) bilan uzviy bog`langanligi;
- qishloqdagi mehnat saviyasi va bilim darajasining nisbatan pastligi;
- o'simchilik va chorvachilik tarmoqlarida ishlab chiqarish jarayonlarining avtomatlashtirilganlik va mexanizatsiyalashtirilganlik hamda elektrlashtirilganlik darajasi pastligi;

- **2. Mehnat resurslaridan foydalanish va mehnat unumdorligi darajasini ifodalovchi ko'rsatkichlar, ularni aniqlash tartibi**
- **Mehnat resurslari qishloq xo'jaligini rivojlantirishda ishlab chiqarish resurslarining eng faol omili sifatida katta ahamiyatga ega. Ular ishlab chiqarish jarayonida ongli ravishda qatnashib, ko'proq, sifatliroq mahsulotlarni talabni qondiradigan miqdorda yetishtirishga, ish va xizmatlarni tez va samarali bajarishga harakat qiladi. Shunday ekan, ulardan yil davomida to'liq, samarali foydalanishga erishish lozim.**

a). Mavjud bo'lgan mehnat resurslaridan foydalanish koeffitsienti.

- U quyidagi formula yordamida aniqlanadi:

- $$MK. = \frac{\sum E \dot{I} \dot{\delta}}{\sum I \dot{I} \dot{\delta}}$$

- Bunda: M_k – mehnat resurslaridan foydalanish koeffitsienti;

$\sum I \dot{I} \dot{\delta}$ – haqiqatda ishlagan jami mehnat resurslari, kishi;

$\sum M \dot{M} \dot{p}$ – mavjud bo'lgan jami mehnat resurslari, kishi.

b). Mehnat resurslarining xo'jalik faoliyatida qatnashishi (1 oyda, 1 yilda).

- $$\text{MrXqk} = \frac{\sum M_{pcv}}{\sum IM_p}$$
- Bunda: MrXqk – mehnat resurslarining ma'lum bir muddatda o'rtacha ishlagan ish vaqti, kishi-kuni, kishi-soati;
- mehnat resurslarining jami sarflagan ishlagan vaqti, kishi-kuni, kishi-soat.

3. Qishloq xo'jaligidagi mehnat resurslari, ulardan foydalanish va mehnat unumdorligi darajasi

- Respublika aholisining umumiy miqdori 2009 yilning boshiga 27527 ming kishini tashkil etgan. 2005-2008- yillarda aholi sonining o`rtacha o'sishi 1,53 foizga teng bo'lgan. Jami aholining 62 foizga yaqini qishloq hududlarida yashamoqdalar. Ularni ish bilan ta'minlash va mehnatlari unumdorligini yuksaltirish juda katta ahamiyatga ega.

Respublika qishloq xo'jaligi va boshqa tarmoqlarda ish bilan band bo'lgan mehnat resurslarining soni va salmog'i

№	Tarmoqlar	I.Yillar							
		1995		2000		2005		2008	
		ming kishi	%	ming kishi	%	ming kishi	%	ming kishi	%
1	Qishloq xo'jaligi	3458	40.9	3369	37.5	2967	29.1	3045	27.2
2	Sanoat	1087	12.9	1176	13.1	1348	13.2	1484	13.4
3	Qurilish	528	6.2	595	6.6	849	8.3	945	8.6
4	Boshqa tarmoqlar	3376	40.0	3843	42.8	4004	49.4	5620	50.8
	Jami	8449	100.0	8983	100.0	9136	100.0	11094	100.0

- **4. Qishloq xo'jaligida mehnat bozori va uni rivojlantirish masalalari**
- Qishloq hududlarida mavjud bo'lgan mehnat resurslaridan to'liq va samarali foydalanish, ularning mehnatlari unumdorligini yuksaltirish hamda ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan himoyalash eng dolzarb muammo hisoblanadi. Bu muammo muvaffaqiyatli hal etilishi uchun quyidagi masalalar aniqlanib, ularning echimini ta'minlashga qaratilishi lozim:
- qishloq hududlarida mavjud bo'lgan mehnat resurslarining umumiy miqdorini, istiqbolda ularning o'zgarish (ko'payish, kamayishi) darajasini aniqlash;

- Qishloq hududlaridagi mehnat bozorini samarali shakllantirishda quyidagi holatlarni e'tiborga olish zarur:
- respublika aholisining 62,0 foizi (2008y) qishloq hududlarida yashayotganligi munosabati bilan jami mehnat resurslarining 60 foizdan ortig`i qishloq hududlari zimmasiga to'g`ri kelishi;
- aholining ish bilan band bo'lmagan qismining 60 foizdan ortig`i qishloq hududlariga to'g`ri kelishini, ular tarkibida ayollar salmog`i ko'pligini;
- qishloq hududlarida aholi sonining o'sish darajasi shaharlardagiga nisbatan yuqori ekanligini, bu hol kelajakda mehnat resurslarining yuqori sur'atlarda o'sishiga ta'sir etishini;

- 5. Mehnat resurslaridan foydalanishni yaxshilash, mehnat
- unumdorligini oshirish yo'llari
- Respublika qishloq xo'jaligidagi mavjud bo'lgan mehnat resurslaridan yil davomida to'liq va samarali foydalanish natijasida ularning mehnatlari unumdorligini kelajakda yuksaltirish eng muhim muammolardan biri hisoblanadi. Uni muvaffaqiyatli hal etish keng miqyosda tashkiliy, iqtisodiy hamda ijtimoiy tadbirlarni amalga oshirishni taqozo etadi.

- **O`zbekiston Respublikasi Prezidentining «2004-2006 yillarda fermer xo`jaliklarini rivojlantirish kontseptsiyasi to`g`risida»gi Farmoni, Respublika Vazirlar Mahkamasining «2005-2007 yillarda fermer xo`jaliklarini rivojlantirish to`g`risida» gi qarorlarini bajarish maqsadida Respublikada faoliyat ko`rsatayotgan «Biznes maktablari»da faoliyat ko`rsatayotgan fermer xo`jaliklarining bilimini oshirish bo`yicha yangidan tashkil etilayotgan fermer xo`jaliklarining rahbarlarini tayyorlash uchun 2004 yildan boshlab maxsus o`quv kurslari tashkil etildi.**

**E'TIBORLARINGIZ UCHUN
RAHMAT!**